

Átváltozások

Pyramus és Thisbe

Pyramus és Thisbe szép pár: a fiú a fiúk közt páratlan szépség, a leánynál szebb keleten nincs. Szomszédok voltak, hol téglafalat rakatott, s így könnyűszerrel védte Semiramis egykor a várost. Szomszédok lévén egymás közelébe kerültek, egymást megszeretik, sőt vágnak a testi gyönyörre. Tiltották a szülők. Megtiltani úgyse lehet, hisz vágyuk hófoka egy, ugyanúgy izzott föl a szívük. Rejtik az érzelmet: jel s intés lett a beszédük, mind jobban rejtik, hevesebben gerjed a lángjuk. Ott, ahol egykor a házak kettős közfala épült, apró rés nyílik, hasadék húzódik a falban. Eddig fel sem tűnt, bár teltek s múltak az évek. (Mit föl nem fed a vágy?) Szeretők, ti a rése akadtok! S rajta keresztül száll a szerelmes szó s a becézés. Gyakran, amíg Thisbe és Pyramus álltak a falnál, érezték egymás ajkán kirepülni a sóhajt. „Önző fal! – mondták – Mért állsz útjába a vágnak? Mért nagy kérdés az, hogy a két test összetapadjon? Jaj, legalább nyílj szét, hogy csókolhasson az ajkunk! Hálánk bár jogos és köszönet jár, hisz te hagyod, hogy átjuthasson a szó, s egymás nyájas füle hallja.” Elzártan s egymás közelében szól a kesergés, készül lassan az éj, búcsúzik gyorsan a gyöngypár, csókolják a falat, de a csók át nem jut a résen. Oltja az éj tüzeit fénylő sugarával a hajnal, és a deres rétek nyirkát szárítja a napfény, s ők a szokott résnél állnak: búsán sutyorognak, hosszan cifrázzák, s kitalálták, hogyha sötét lesz, őreiket verik át, és végre kiszöknek a házból.

És ha kijutnak tán, s elhagyják titkon a várost,
hogy ne bolyongjanak annyit a széles hátú mezőkön,
Ninus sírjánál várják be a másikat, árnyas
fácska alatt. A szederfa telis-tele szőke gyümölcscsel,
karcsú fácska, hideg forrás táplálta növését.
Jó ez a terv. Lassan fogy a fény és múlik a nappal,
végül a vízbe merül, s a habokból éjszaka éled.
És fondorlatosan kioson Thisbe a sötétbe,
átver mindenkit, s arcát fátyolba takarja,
elmege a sírbolthoz, a letelepszik azonnal a fánál.
Bátorrá teszi őt a szerelme, de közben a vízhez
gyilkos oroszlán jön: nemrég falt épp föl egy ökröt,
ajkán habzó vér, s most inni szeretne a húsrá.
Ezt meglátja a holdfényben Babilónia lánya
Thisbe, és a sötét barlangba rohan megijedve,
ám szaladás közben válláról fátyla lelibbent.
Jól teleitta magát az oroszlán, szomja elült, és
ment a vadonba megint. Rálelt a lepelre a földön,
s vércsatakos szájjal beletépett párszor a rongyba.
Sóvár Pyramus épp ezután jött meg s a homokban
látja a gyilkos oroszlán lábnyomait s belesápad.
Így szól nézve a széttépett, véres ruha rongyát:
„Két még szűz szeretőt gyilkol meg egy éjszaka: végünk
Thisbe habár méltó lett volna megérni az aggkort,
lelkem oly elvetemült, te szegény, én voltam a gyilkos,
erre a szörnyű helyre kicsaltalak éjszaka, édes,
és későn jöttem. Tépjétek szét ti a testem,
és bűnös belsőm szaggassátok cafatokra,
éhes oroszlánok, ti e sziklás tájakon élők!”
Gyáva, ki meg nem hal, s csak szóban vágyik a végre.
Thisbe leplét felveszi és viszi menten a fához,
csókkal meg könnyel telehinti a kedvese fátylát:
„idd föl az én vérem szintúgy, ahogy ittad a lányét!” –
szól, tört ránt, s habozás nélkül beleszúrja hasába,
s húzza ki nyomban a lassan haldokló a sebéből,
földre hanyatlik, a vér magasan fröccsen föl a légből,
mint ha a vízvezetékben az óncsó megreped és egy
keskeny nyíláson sípólva lövell ki a tajték,
és a magasba iramlík a víz szétvetve a rendszert.
És a fehér termés feketéllik a fának a lombján,
mert a gyökér, mit a forró vérpatak árja eláraszt,
már a fehér szedret bíborra színezi lassan.
Retteg bár Thisbe, de erőt gyűjt, hogy be ne csapja
drága szerelmét, s újra előjön: szép szeme, szíve
őt fürkészi, mesélné vígan, hogy menekült meg.
Megpillantja a fát, földidézi agyában a lombot,

s mert feketéll a szeder, tünődik, jó helyen áll-e.
Míg habozik, meglátja a földön a testet, ahogy nyög,
s vérben vergődik: hátrább lép, sápad, akár egy
puszpáng, borzong, mint ha a tenger felszine vibrál,
mert könnyű szellő szalad erre vagy arra a tükrén.
Ám amikor rájött, hogy a test a szerelmese teste,
méltatlan karját kínozva ütötte kegyetlen,
tépte haját, megölelte sietve szerelmese testét,
könnye a sebbe ömölt, vérrel keveredtek a könnyek,
jéghideg arcát meg csókkal halmazta el aztán.
„Pyramus! – így kiabált – mily balsors szülte a veszted?
Pyramusom, mondd el! Szeretőd, Thisbe, aki szólít!
Szólj hozzám, kókadt fejedet fölemelni ne sajnáld!”
Pyramus elnehezült szemeit fölnyitja utolszor
meghallván Thisbe hangját s a nevét, s el is alszik.
Látja a lány a ruhát meg a gyilkos tör elefántcsont
tokját s így szól: „Öngyilkos lettél, szerelemvágy
ölt meg, jaj, te szegény. A kezem s a szerelmem ugyancsak
elszánt, és lesz erőm beledöfni a tört a szivembe,
vár a halál rám is, veszted voltam meg a társad,
hadd mondják! A halál egyedül, más el sose választ,
hittük, s lám, a halál sem válasz el, ha közös lesz.
És ti, szülők, az enyéimék és az övéi, szegények,
minket, akik készek voltunk szerelemre, halálra,
egybe temesetek el, testünk eggyé lesz a sírban.
És te, szederfa, mely ágaidat holttestre borítod,
két holttestet fogsz beborítani lombodatoddal,
méltó gyászként kettős gyilkosság jeleit hord,
és hadd fesse közös vérünk feketébbre gyümölcsöd” –
mondta s a tört markolja, belédöfi ő is a húsba,
még ki se húlt az a tör, s forró vér lepte vasát be.
Meghallgatta az ég is az óhajt, sőt a szülők is,
mert feketéll a szeder, ha megérik, azóta a fáján,
és közös urnában leltek nyugalomra a hamvak.

Salmacis és Hermaphroditus

Elmondom, honnan jön Salmacis árja, a hírhedt,
mely az erős test izmát mind elnőiesíti.
Nem tudják az okát, de hatása kitetszik azonnal.
Mercurius sarját, Cythereia fiát a najádok
idai barlangjuk mélyén nagy gonddal ettették.
Arca vonásain is látszott, ki az apja s az anyja,
könnyű ráismerni, nevében is él ez a két név.

Átzoáltozások

És amikor tizenöt lett már, elhagyta az otthonot,
 el hegyeit, s Idát, elhagyta serény nevelőjét,
 és idegen helyeken bolygott, idegen folyamok közt,
 ezt élvezte: a felfedezőkedv űzi a gondot.
 Városait Lyciának járta be, Caria szomszéd
 tájait és egy tóra akadt, mely egész fenekéig
 kristálytisztá: mocsár, sűrű nád, nem lepi partját,
 nincs ott szittyó, sás, kardél-kákát se növesztett,
 átlátszó vize van, partját beborítja a pázsit,
 és a gyepen zöld fűszőnyeg pompázik örökkön,
 ott egy nimfa is élt, a vadászathoz meg az ijhoz
 nem sokat értett, és sose versenyzett a futásban,
 őt sose látta a fürge Diana, kicsit bogaras volt.
 Mondják, próbáltak nővérei hatni a lányra:
 Salmacis, itt az idő, fogj dárdát, tarka tegez vár,
 hadd keveredjen az álmodozás meg a durva vadászat,
 nem markolt dárdát, nem hívta a tarka tegeztok,
 nem keveredhet az álmodozás meg a durva vadászat,
 inkább fürdőzik, pompás testét mosogatja,
 és a cytorusi fésűvel rendezgeti fürtjét,
 s kérdi a víz tükrét, melyik frizurája a legszebb,
 vagy puha, habkönnyű, átlátszó lenge ruhát ölt,
 vagy heverészik a fűben, avarban, ezernyi szírom közt,
 gyakran gyűjti a réti virágot, mint legutóbb is,
 és a fiút meglátva imádja azonnal a látványt,
 nem szalad őhozzá, noha vágyva szaladna feléje,
 míg nem kapja magát jól össze, ruhája hibátlan,
 fénylő arcát nézi, mesés látványra törekszik.
 Majd így kezdi: „Fiú, istennek látszol előttem,
 s hogyha te isten vagy, nem más, bizonyára Cupido,
 hogyha halandó vagy, nemzőid boldogok, és az
 bátyád is, s a hugod, ha akad, hát ritka szerencsés,
 boldog a dajkád, mert mellét nyomhatta a szádba,
 ám sokkalta szerencsésebb lesz majd a menyasszony,
 majd akivel méltán lépsz nászra a fáklyatüzek közt.
 Hogyha ilyen van már, titkos szeretőd leszek akkor,
 hogyha ilyen még nincs, végy engemet el feleségül!”
 Hallgat a nimfa. Irulva-pirult ki a zsenge fiúarc,
 (még sose volt nővel), de a pír illett a fiúhoz.
 Így pirul el fán csüngve az alma, ha éri a napfény,
 így elefántcsontot fest bíbor, s hogyha a hold fogy,
 így pirul, érc csengők zúgása kíséri hiába.
 Ártatlan nővér-csókért könyörög csak a nimfa,
 és a fiú elefántcsont-szín nyaka érzi a karját:
 „Ezt hagyd abba – kiáltja –, vagy itt hagylak, s megyek innen!”
 Salmacis elrémült: „Vendég, ez a táj a tiéd már,

használd csak szabadon!” S úgy színlel, mint aki elmegy.
Visszaes, aztán elrejtőzik az erdei fák közt,
térdre esik s a bozótban gubbasztva kukucskál.
Fesztelenül kószál a fiú, bebolyongja a rétet,
spontánul jár-ke, meglátja a játszi vizecskét,
mártja a lábujját a habokba, s merül le bokáig,
csalja a langyos, pajkos víz fürdőzni a habba,
isteni testéről könnyű leplét levetette.
Meztelenül még szebbnek látja a nimfa a testet,
Salmacis izzik már, a szemében híznak a lángok.
Épp ugyanúgy, ahogyan Phoebus fénylő ragyogását
visszaragyogja a vízben a kristálytisza tükörkép.
Már nem bírja tovább, belereszket a várt gyönyörökbe,
már csak ölelni akar, már tébolya sürgeti, hajtja.
És a fiú a vizet tenyerével csapja magára,
vízbe merül, s úszik, karját felváltva feszíti,
mint elefántcsont-ékszer üveglap alól, vagy a hamvas
tűzlilium, sejlik ki a test ragyogása a vízből.
„Megerszerem, most már az enyém!” – kiabálja a nais,
meztelen ő is már, s beleugrik a tóba pucéran,
bár a fiú vergődik, a csókját elcseni végül,
teste alá nyúl, bár nem hagyja, simítja a mellét,
hol hátul, hol elől testét a fiúra tapasztja,
s bár a fiú próbál megszökni, kicsúszni erővel,
mint fenséges sast, ha az égbe ragadja, a kígyó,
mely átfonja fejét, lábát, s farkával a szárnyak
fesztaóvolságát, úgy fogja szegényt, s nem ereszti.
Így a borostyán fonja sudár fák törzseit át csak,
így a polip képes zsákmányt markolni a mélyben,
ostorkarjaival kiszorítja belőle a lelket.
Küzd Atlantiades, élvezne a nimfa, de nem tud.
Még ingerli, egész testét a fiúra tapasztja,
szinte belébújik: „Te köcsög, vonakodj csak! Előlem
nem menekülsz! Adjátok, egek, hogy a teste s a testem
szét sose válhasson, forrhassunk össze örökre!”
Ráállt könnyen az ég: eggyé olvadtak a testek,
arcuk is egybetapadt, egy lényvé lettek egészen.
Mint oltott gallyak ha közös kéregbe tapadnak,
együtt nőnek meg, s együtt válnak szilajabbá,
nem két test az a test: kettős test, férfi se, nő se,
mégis férfi is és nő is, kettő se, de egy se.
Látva milyen lányossá lettek a férfivonások,
(férfias izmokkal lépett be a tóba: puhány lett)
karját tárta ki és, végképp nem férfiasan szól
Hermaphroditus: „Apám, s te anyám, az utód, akiben két
istennév egyesül, nem kér más tőletek, azt csak,

hogyha netán egy férfi beúszik a tóba, puhuljon el, mire végre kiér, s lányossá váljon a habtól.” Sajnálták a szülők, s köztes gyerekük szava célt ért. Bűvös erőt csempésznek a vízbe, hatása ragályos. Vége a történetnek, a lány, Minyas ivadéka bőszebben sző-fon, Bacchust meg az ünnepet ezzel sérti, gyalázza, dobok torz hangja hatol be a házba, semmi se látszik, a görbült szarvú kürt-sikolyához társul a fémcselegő zaja, ömlik a mirha, a sáfrány, s lásd a csodát: nem várt módon zöldell ki a szőttes, és a lecsüngő rongyokból lesz fürge borostyán, szőlőtőke dagad, szőlőgally lesz a fonálból, és a vetélőből szőlőkacs hajt ki azonnal, dús szőlőszemeket színez tarkára a bíbor. Eltelt lassan a nap, s eljött az a kétes időszak, mit se homályborulat nem ural, sem a nappali fényár, s összefonódik a halvány fény buja éji homállyal, megrázkódik fönn a tető, lobbannak a fáklyák, és a kövér, vörös lángok felemészlik a házat, szerte vadállat-népség árnyék-képe sikongat. Füst lep már mindent, bújnának a zugba a lányok, futnak a furcsállt fények elől, menekülnek a tűztől, ám a homályban sem lesz jobb, hárttyát kap a végtag, mely már összeaszott, s karjuk csupa szőrpihe végig. Hogy s mint veszítették el alakjukat, azt a sötétség sejteni hagyta csupán. Nem tollas a szárny, ha repülnek, átlátszó hárttyás szárnyakkal szállnak a légbe. Szólnának, de kicsiny testüknek vékony a hangja, vijjognak, szavaik s panaszuk sípolva özönlik, padláson laknak, nem a fák közt, félnek a fénytől, vérükben van az éj, denevérként este röpülnek.

Csehy Zoltán fordítása

Publius Ovidius Naso (Kr. e. 43 – Kr. u. 17.): a római aranykor klasszikus költője. Fő műve *Átváltozások* című allegorikus mitológiai eposza.

Csehy Zoltán (Pozsony, 1973): költő, műfordító, irodalomtörténész. Legutóbbi könyve a Kalligramnál: *Experimentum mundi. (Poszt)modern operakalauz* (Kalligram, 2015).